

ქეთევან ნადირაძე

ასოცირებული პროფესორი, თსუ

მარიამ ლორთქიფანიძე – 100

აკადემიკოსი მარიამ ლორთქიფანიძე ისტორიკოსთა იმ პლეადას მიეკუთვნება, რომელთა მნიშვნელოვანი ნაწილი მეცნიერებას აკადემიკოსმა სიმონ ჯანაშიამ აზიარა. სიმონ ჯანაშია ივანე ჯავახიშვილის აღზრდილი და მისი სამეცნიერო გზის გამგრძელებელი იყო. შესაბამისად, საკუთარ მოწაფეებსაც ამ გზის ერდგულების მაგალითს აძლევდა. ქალბატონმა მარიამამ თავის ერთ-ერთ ინტერვიუში ივ. ჯავახიშვილს ქართული მეცნიერების იდეოლოგი უწოდა, რომლის ურყევი მიმდევარი თავადვე გახლდათ. აფასებდა რა იმ გარემოს, რომელშიც ივანე ჯავახიშვილის მოწაფეებს (სიმონ ჯანაშია, ნიკო ბერძენიშვილი, ლევან მუსხელიშვილი...), თავად მას და მის თაობას უხდებოდა მოღვაწეობა, წერდა: „*მაშინ ძალიან ჭირდა ისტორიაში და საკუთრივ საქართველოს ისტორიაში მუშაობა. თუმცა ივანე ჯავახიშვილის სკოლამ მოახერხა, რომ უძძიმესი კომუნისტური ზეწოლის პირობებშიც, ქართველ მეცნიერთა ნაშრომებში, ძველი და შუა საუკუნეების საქართველოს ისტორიის გაყალბება არ მომხდარიყო. იმის მიუხედავად, რომ თავის დროზე სტალინის, შემდეგ კი მარქსის, ენგელსისა და ლენინის შრომები ყველგან იყო მითითებული, ფაქტობრივად არაფერს არ ცვლიდა, მხოლოდ „ვიზა“ იყო ნაშრომის გამოსასვლელად. ეს დიდი დამსახურებაა თავად ივანე ჯავახიშვილისა და მისი მოწაფეების, რომელთაც ეს მოიფიქრეს. რთული იყო მუშაობა, მაგრამ იმდენად იყვნენ მომზადებულნი, რომ შესანიშნავად იცოდნენ, რა მიეწერათ სქოლიოში და რაც მთავარია, შესანიშნავად იცოდნენ საქართველოს ისტორიის ის წყაროები, რომელიც იმ პერიოდისათვის არსებობდა. შემდეგ თავადაც ხშირად მომიხდა ამ ხერხის გამოყენება.“¹*

---

¹ კრებ. „საქართველოს დიდი ქალბატონი მარიამ ლორთქიფანიძე“. შემდგ. ლია მელიქიშვილი. 2013, გვ. 53.

ქალბატონი მარიკა მოგონებებში დიდი სიყვარულით, მაღლიერებითა და პატივისცემით იხსენებს თავის მასწავლებლებს (განსაკუთრებით ს. ჯანაშიას), კოლეგებს, რჩევას აძლევს ახალგაზრდებს და წერს: „*აუცილებელია ახალგაზრდობის ეროვნული ფასეულობებისადმი პატივისცემით, სამშობლოს სიყვარულით, მისთვის სამსახურის სულისკვეთებით აღზრდა... ახალგაზრდებს, მომავალ სტუდენტებს ვუსურვებ კარგად გამოიყენონ დრო, ისწავლონ, იკითხონ წიგნები, გახდნენ მაღალი დონის პროფესიონალები, იყვნენ ჭეშმარიტი მამულიშვილები... დღეს მიმდინარე გლობალიზაციის პროცესში ვერც მრეწველობით და სხვა რამით თავს ვერ გამოვიჩენთ. ეს ტყეილია. ერთადერთი, რამაც მომავალ მსოფლიოში ჩვენ და ჩვენნაირ ერებს უნდა შეუნარჩუნოს არსებობა, ეროვნული კულტურაა... ჩვენი ხსნა აქ არის, სხვა ერებში რომ არ ავითქვიფოთ“.² ამასვე გვასწავლიდა ჩვენც, მის მოწაფეებს. ქალბატონი მარიკა რამდენადაც სადა, თბილი და ყურადღებიანი იყო ყოფით ურთიერთობაში, იმდენად მკაცრი და სკრუპულოზური პროფესიულ საქმიანობაში. მას კოლეგიალური დამოკიდებულება ჰქონდა მოწაფესთან და არასოდეს საკუთარ აზრს არ ახვევდა სამეცნიერო კვლევის პროცესში. შენიშვნების მოცემის დროს იყო ძალიან ფრთხილი, ხოლო შეფასებების დროს საკმაოდ თავშეკავებული. თუმცა თავისი შეფასებით ცდილობდა რწმენის გაღვივებას დამწვებ მკვლევარში.*

მ. ლორთქიფანიძეს დაწერილი აქვს წიგნი „რუსთაველის ეპოქა“, რომლის წინასიტყვაობაში ვკითხულობთ: „*ავტორის მიზანია, არსებული მეცნიერული გამოკვლევებისა და საისტორიო წყაროების საფუძველზე შეადგინოს ახალგაზრდობისათვის საკითხავი წიგნი... რადგან ეს არის საქართველოს პოლიტიკური სიძლიერის, ფეოდალური ურთიერთობის მოწიფულობისა და ქართული ფეოდალური კულტურის განვითარების უმაღლესი საფეხურის ეპოქა“.³ ვფიქრობ, საუკეთესო წარდგინებაა ახალგაზრდა მკითხველის წინაშე, რათა გულდასმით წაიკითხოს წიგნი საკუთარი ქვეყნის გამორჩეული ეპოქის შესახებ, ხოლო ავტორის განსწავლულობა იმედს იძლევა, რომ მკითხველი გულგრილი არ დარჩება აქ მოთხრობილი სამშობლო ისტორიის მიმართ. მას აქვს სტატია სათაურით „ყველამ კარგად უნდა იცოდეს თავისი ვინაობა“ („სკოლა და ცხოვრება“. 1987) სადაც განხილულია საქართველოს ისტორიის სწავლებისა და სახელმძღვანელოს შექმნის პრობლემები.*

² მ. ლორთქიფანიძე. ჩემი გზა. თბ. 2007, გვ. 63.

³ მ. ლორთქიფანიძე. რუსთაველის ეპოქა. თბ. 1966, გვ. 6.

ქალბატონი მარიკა ხანგრძლივი დროის განმავლობაში ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში საქართველოს ისტორიის კათედრას ხელმძღვანელობდა. მან ღირსეულად ატარა ის ტვირთი, რომელსაც თავისთავად აკისრებდა ამ კათედრის დამაარსებლის – ივანე ჯავახიშვილის სახელი, მისი მოწაფეების, აკადემიკოსების – სიმონ ჯანაშიას, ნიკო ბერძენიშვილისა და შოთა მესხიას ავტორიტეტი. მეცნიერი წლების განმავლობაში კითხულობდა სალექციო კურსებს: საქართველოს ზოგადი ისტორია, მახლობელი აღმოსავლეთის შუა საუკუნეების ისტორია, ისტორიოგრაფია და წყაროთმცოდნეობა. სწორედ სალექციო კურსის „ქართული ისტორიოგრაფიის“ შედეგია მისი მონოგრაფია „ადრეფეოდალური ხანის ქართული საისტორიო მწერლობა“, რომლის წაკითხვის შემდეგ ნათელი ხდება მ. ლორთქიფანიძის, როგორც ლექტორის მიმზიდველობა, რომელიც ფართო საზოგადოებისთვისაც კი ცნობილი იყო. წიგნში საერო და სასულიერო მწერლობის განხილვის საუფძველზე წარმოდგენილია ქართული ისტორიული აზრის განვითარება. ვფიქრობ, ავტორის უპირველესი მიზანია, მკითხველს (მსმენელს) დაანახოს ძველი ქართული მწერლობის როლი ზოგადქართული სააზროვნო სისტემის ჩამოყალიბებაში და ამით უფრო მეტად დაუახლოვოს თანამედროვეობას, რაც თავისთავად აღვივებს საკითხისადმი ინტერესს. ლექციის უპირველესი მიზანი კი საკითხისადმი ინტერესის გაღვივებაა, რისი უბაღლო ოსტატიც იყო ქალბატონი მარიკა. სწორედ ამიტომ მისი ყოველი საჯარო გამოსვლა ნებისმიერი გემოვნების მსმენელის ყურადღებას იმსახურებდა. ამაში ორატორს გარეგნობაც ეხმარებოდა. თვალშისაცემად სადა – ვარცხნილობით, ჩაცმულობით, მეტყველების მანერით და ამავე დროს საოცრად შთაბეჭდავი, თავადაჯერებული, მტკიცე მზერით. იგრძნობოდა, რომ მუდმივად ახსოვდა ის პასუხისმგებლობა, რომელიც ეკისრა წინაპრების: ლორთქიფანიძეთა, მიქელაძეთა და თავდგირიძეთა საგვარეულოების წინაშე.

ქალბატონ მარიკას ცხოვრებაში წარმატებებისა და ბედნიერი დღეების გარდა, იყო დიდი დარდი, გაჭირვება, საყოველთაო რეპრესიების შედეგად დატოვებული გაუნელებელი სევდა, იმედგაცრუებაც, მაგრამ მასში მადლიერება ყოველთვის სჭარბობდა. იგი წერს: „*უნივერსიტეტი ჩემთვის სამსახური არასოდეს ყოფილა. იქ გავატარე მთელი ჩემი შეგნებული ცხოვრება, ვემსახურე, რითიც შემიძლო და როგორც შემიძლო. საერთოდ არასოდეს მქონია უკმარისობის გრძნობა, კმაყოფილი ვიყავი ოჯახის წევრების, ნათესავების, კოლეგების, მეგობრების დამოკიდებულებით. ვთვლიდი, რომ სათანადოდ მაფა-*

*სებდენენ... იმის მცირედ ნაწილს მაინც თუ ვიმსახურებ, რაც ჩემ შესახებ ითქვა და დაიწერა, ვთვლი, რომ ჩემი ვალი მოვიხადე.*⁴

მარიამ ლორთქიფანიძის მოღვაწეობის სათანადო დაფასება აისახა მის ჯილდოებშიც: მინიჭებული აქვს საქართველოს სახელმწიფო პრემია, აკად. ექვთიმე თაყაიშვილის, აკად. ივანე ჯავახიშვილის, აკად. ნ. ბერძენიშვილის, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის პრემიები, იყო ღირსების ორდენის კავალერი, თბილისის საპატიო მოქალაქე; დაჯილდოებულია საქართველოს სამოციქულო მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ წმინდა გიორგის ოქროს ორდენით. მისი სახელი შეტანილია აშშ ბიოგრაფიულ ლექსიკონში „ვინ ვინ არის“ (Who is who), დაჯილდოებულია ამერიკის ბიოგრაფიის ინსტიტუტის (The American Biographical Institute of Honor) მედლით, შეყვანილია კემბრიჯის მიერ გამოცემულ გამოჩენილ ადამიანთა ლექსიკონში, დასახელებულია 2001 წლის გამოჩენილ ქალბატონად (Women of Year). 2012 წელს იგი აირჩიეს ამერიკის ბიოგრაფიული ინსტიტუტის (ABI) დიდების დარბაზის წევრად. იგი წლების განმავლობაში რედაქტორობდა თსუ-ს ისტორიის ფაკულტეტის „შრომებს“ და ქართველოლოგიურ გერმანულენოვან ჟურნალს „გეორგიკას“ და მრავალი სხვ.

ქალბატონი მარიკა მოგონებებში წერს: „რა დროიდანაც მეცნიერებაში შევეყავი თავი, სულ ვიყავი ჩაბმული იმ ორომტრიალში, რაც საქართველოს ისტორიის გარშემო ხდებოდა.“ ამ აზრის დადასტურება მრავალი ფაქტით შეიძლება, რადგან მისი ცხოვრება სავსეა მსგავსი მაგალითებით. ამის შესახებ ბევრია თქმული.⁵ ამდენად გავიხსენებთ მხოლოდ რამდენიმე ეპიზოდს და დავამატებთ – მისი ინტერესის მიღმა არ დარჩენილა საზოგადოებისათვის საინტერესო და საჭირობო თითქმის არც ერთი საკითხი. იგი მუდამ მზად იყო, თავისი ავტორიტეტი, რომლითაც უპირობოდ სარგებლობდა არა მხოლოდ ქართულ საზოგადოებაში, არამედ მის საზღვრებს გარეთ, ეროვნული ინტერესებისა და ეროვნული ისტორიის დასაცავად გამოყენებინა.

ქალბატონი მარიკა კომუნიკური რეჟიმის დროს კოლეგებთან ერთად აქტიურად იცავდა საქართველოს ისტორიის სწავლების საკითხს სკოლებში, როდესაც დადგა საშიშროება, საკავშირო ხელისუფლების მოთხოვნის შესაბამისად, რომ საქართველოს ისტორია, როგორც დამოუკიდებელი საგანი

⁴ კრებ. „მარიამ ლორთქიფანიძე – 85“. რედ. ვალერი სილოგავა. თბ. 2007. „დიდი მადლობა ყველას“, გვ. 21.

⁵ იხ. კრებ. „საქართველოს დიდი ქალბატონი მარიამ ლორთქიფანიძე“, გვ. 23.

გაუქმებინათ და ესწავლებინათ „საბჭოთა კავშირის ისტორიის“ ფარგლებში. გასული საუკუნის 70-იან წლებში საკავშირო ცეკა ამზადებდა პროექტს, რომლის საფუძველზეც უნივერსიტეტში ქართულად სწავლება თანდათან რუსული ენით უნდა ჩაენაცვლებინათ. აქაც ქალბატონმა მარიკამ, როგორც საქართველოს ისტორიის კათედრის გამგემ, კოლეგებთან ერთად პრინციპული წინააღმდეგობა გაუწია ამ წამოწყებას.⁶

1962 წლის 12 იანვარს გაზეთ „კომუნისტში“ ქალბატონი მარიკა აკად. შოთა მესხიასთან ერთად ბეჭდავს წერილს „მრუდე სარკეში“. საქმე ის გახლავთ, რომ მოსკოვში გამოქვეყნდა ვერმიშევის წიგნი „ამირსპასალარი“, რომელშიც ავტორი თამარისეულ საქართველოს „ქართულ-სომხურ“ სახელმწიფოდ მოიხსენიებს. წერს, რომ ივანე მხარგრძელი და იმდროინდელი მთელი მმართველი ელიტა სომხები იყვნენ. წიგნი, რომელშიც ავტორს სასურველი რეალობად ეჩვენება, მეცნიერებმა არგუმენტირებულად, წყაროებზე დაყრდნობით მკაცრად გააკრიტიკეს. არდა ამისა, გაზეთ „კომუნისტის“ რედაქტორის მოადგილის, გურამ გოგიაშვილის ინიციატივით, რომელმაც ისარგებლა საქართველოს იმდროინდელი ცეკას მდივნის იდეოლოგიურ დარგში დევი სტურუას თბილისში არყოფნით, წერილი სასწრაფოდ გაზეთშიც დაიბეჭდა. ავტორებს ამ სტატიამ დიდი უსიამოვნება შეახვედრა, როგორც საკავშირო დონეზე (სომხებს უპირატესი მდგომარეობა ეკავათ რუსეთის იმპერიის კარზე), ასევე, დევი სტურუას მხრიდან. მათ „მომძე ერთან“ ურთიერთობის გამოწვევას აბრალებდნენ. ავტორები კი ბრალდებას „გულუბრყვილოდ“ პასუხობდნენ: თუ მათ შეუძლიათ ჩვენი ქვეყნის ისტორიის გაყალბება, ჩვენ რატომ არ შეგვიძლია ამ სიყალბის გაბათილება?! პასუხი იყო მხოლოდ ერთი: არა არ შეგვიძლიათ.

ასევე, გაურთულდა ქალბატონ მარიკას პასუხის დაბეჭდვა ისევე დევი სტურუას გამოისობით, სომეხი მეცნიერის პ. მურადიანის სტატიასზე, სადაც წერია, რომ მცხეთის ჯვარი სომხების აშენებულია. აკად. გიორგი წერეთლის დიდი მონღომებით მისი სტატია დაიბეჭდა.⁷

ქალბატონი მარიკა სინანულით მიუთითებდა, რომ მიუხედავად ქართველ მეცნიერთა რეაქციისა, ვერმიშევის წიგნი ხელმეორედ გამოიცა მოს-

⁶ იხ. მ. ლორთქიფანიძე, ჩემი გზა, გვ. 29-33.

⁷ იხ. М. Лордкипанидзе. К вопросу о надписях храма Джвари в Мцхета, მეცნიერებათა აკადემია, საზოგადოებრივ მეცნიერებათა ორგანო. 1968. №4.

კოვში დიდი ტირაჟით, ხოლო მურადიანის სტატია, უკვე ფრანგულ ენაზე, იმავე წელს დაიბეჭდა ჟურნალში „რევიუ დე არმენოლოჟი“.⁸

პროფ. დევი კაციტაძე იხსენებდა: „მახსოვს ქალბატონი მარიკას გამოხვლა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში თურქეთის პრეზიდენტ დემირელის სტუმრობასთან დაკავშირებით. უნივერსიტეტი ზარ-ზეიმით შეხვდა საპატიო სტუმარს: სტუდენტები და თანამშრომლები თურქულად გამოდიოდნენ, რომ თურქეთსა და საქართველოს შორის ოდითგანვე მეგობრული ურთიერთობა იყო. დარბაზი შეიშუშნა, მაგრამ ხმა არავის ამოუღია. უცებ წამოიჭრა ფეხზე ქალბატონი მარიკა, მივიდა პრეზიდენტის მაგიდასთან და ხმამაღლა განაცხადა: ხალხო, რა გვემართება?! ის მაინც ვთქვათ: ადრე მტრები ვიყავით, ახლა მეგობრები ვართო. დემირელს გაეღიმა.“⁹

პროფ. ნათელა ვაჩნაძე კი წერს: არის „ქონი მარიამის მოღვაწეობის ერთი მხარე, რომელიც სამშობლოსადმი ერდგულებისა და მსახურების სრულიად განსხვავებული ფორმა და რომლის შესახებ ცოტა ვისმეს თუ სმენია რაიმე. ეს გახლავთ მისი მოღვაწეობა საერთაშორისო ფორუმებზე – კონგრესებზე, კონგრესებს შორის მოსაწვევ ყრილობებზე, კოლოკვიუმებზე, სამეცნიერო კონფერენციებზე, მეცნიერებისა და კულტურის დღეებზე, იდეოლოგიის საკითხებისადმი მიძღვნილ თავყრილობებზე გამართულ დისკუსიებში, სადაც ქალბატონი მარიამი მართლაც რომ შეუცვლელი და სრულიად შეუდარებელი გახლდათ. რა პრობლემაც არ უნდა წამოჭრილიყო, მისი მოღვაწეობის ფართო ჰორიზონტისა და მეცნიერული ინტერესების წყალობით, საკადრის პასუხს სცემდა ყველა თავდამსხმელს იქვე, უმაღლეს, უსწრაფესად, რომელთაც ხშირად უცხოელი მეცნიერებიც უმაგრებდნენ ზურგს, არ ვიცი, თავიანთი გულუბრყვილობით, თუ სხვა რამ მიზეზებით... საბჭოთა დელეგაციების ხელმძღვანელები, ჩვეულებრივ, კავკასიის ქვეყნების ისტორიის საკითხებში ჩაუხედავნი იყვნენ, ამიტომ ქალბატონი მარიამის იქ ყოფნა მათთვის ხსნა იყო.“¹⁰ ეს ამონარიდი საყურადღებოა იმ თვალსაზრისითაც, რომ საუბარია „რკინის ფარდის“ არსებობის პერიოდზე, როდესაც გარე სამყაროსთან კავშირი მასიურად შეზღუდული იყო.

ქალბატონმა მარიამმა სხვათა ღვაწლის წარმოჩენაც იცოდა. იგი წერს: „1960 წელს საქართველოს სსრ-ის უმაღლეს ორგანოში გამოიგზავნა მოს-

⁸ მ. ლორთქიფანიძე. ჩემი გზა, გვ. 63.

⁹ კრებ. „მარიამ ლორთქიფანიძე – 85“, გვ. 63.

¹⁰ მ. ლორთქიფანიძე. რჩეული ნაწერები. წიგნი. 1. რედ. ნათელა ვაჩნაძე. თბ. 2016, გვ. 11.

კოვში შემუშავებული საარჩევნო ანკეტის ნიშნად, რომელიც არჩევნებამდე საიდუმლოდ უნდა შეენახა. საქართველოში არსებულ სხვა ეროვნებებთან ერთად მითითებული იყო „სვანი“, „მეგრელი“ და, შესაბამისად, მშობლიურ ენად „სვანური“, „მეგრული“. საიდუმლო დოკუმენტაციის შესახებ ცეკადან ხმა გამოვიდა, ვილაცამ (იქაც იყვნენ ესეთი პიროვნებები) დოკუმენტის ასლი მოაწოდა აკადემიკოსს გიორგი წერეთელს. შედგა ქართველ აკადემიკოსთა საპროტესტო წერილი, სათანადოდ დასაბუთებული, გაიგზავნა ჩვენ მთავრობაში და მოსკოვში. ხელი მოაწერა ყველა აკადემიკოსმა (ერთის გარდა). პროტესტმა შედეგი გამოიღო, ანკეტიდან „სვანი“ და „მეგრელი“ ეროვნება და შესაბამისად ენა ამოიღეს. ჩვენმა აკადემიკოსებმა კომუნისტური რეჟიმის უპატივსიპირობებში ღირსეულად დაიცვეს ერის ერთიანობის იდეა¹¹ და მაინც, მხოლოდ სხვათა წარმოსაჩენად არ მოგვითხოვს ავტორი ამ ამბავს. მისი მიზანი წარსულის შეხსენებით თანამედროვეთა გაფრთხილებაა (იგივე მცდელობა რუსეთის იმპერიას 1880-იან წლებშიც ჰქონდა. მაშინ თერგდალეულები ჩაუდგნენ სათავეში წინააღმდეგობის მოძრაობას). ამიტომაც წერს: „დღეს რა ხდება დამოუკიდებელ საქართველოში? დგება საკითხი საღვთისმეტყველო და მხატვრული ლიტერატურის მეგრულად და სვანურად თარგმნისა. გასაიდუმლოებულად ბიბლიის სვანურად თარგმნა მიმდინარეობს. აფინანსებს რომელიღაც უცხოური საერთაშორისო ორგანიზაცია. რატომ? მოძველებში სვანები და მეგრელები ქართველები აღარ უნდა იყვნენ? ვითომ მცირერიცხოვან ხალხთა ინტერესების დაცვისათვის იღწვიან არასამთავრობო ორგანიზაციები, რეალურად კი ხელს უწყობენ ქართველთა დაშლას, ისედაც დაქუცმაცებული საქართველოს კიდევ უფრო დაყოფას.“¹²

ქალბატონ მარიკას, როგორც თავად აღნიშნავდა, თანამემამულის წარმატება ყოველთვის სიამაყით ავსებდა და სიხარულს ჰგვრიდა. იგი იგონებს: „მოსკოვში საერთაშორისო შეხვედრაზე «Вокс»-ის ხაზით (Всероссийное общество культурных связей с зарубежными странами) ვიმყოფებოდი მე და ბატონი კოტე ბაქრაძე. გამოვიდა პოლონეთის წარმომადგენელი, ილაპარაკა თავიანთ მუშაობაზე და ბოლოს თქვა: ჩვენ პოლონურ ენაზე თარგმნილი გვაქვს ქართველი მეცნიერის კოტე ბაქრაძის ნაშრომი ლოგიკის შესახებ. მე კინაღამ წამოვხტი, ბატონმა კოტემ მომქაჩა და ჩუმად – მითხრა. პოლონეთის წარმომადგენელმა განაგრძო: რამდენჯერმე გამოვუგზავნეთ მოწვევა, მაგ-

¹¹ მ. ლორთქიფანიძე. ჩემი გზა, გვ. 34.

¹² მ. ლორთქიფანიძე. ჩემი გზა, გვ. 35.

რამ პასუხიც არ მიგვიღია (სავარაუდოდ, ადრესატამდე ეს მოწვევა არც მისულა – ქ. ნ.), ჩვენთან, ვარშავის, ლოდის და სხვა უძაღლეს სასწავლებლებში ლოგიკა მისი წიგნით ისწავლება (ლოგიკა როგორც მეცნიერება, სსრკ-ში დიდხანს, როგორც არამეცნიერული, ბურჟუაზიული მოძღვრება, აკრძალული იყო – ქ. ნ.). კოტე ბაქრაძე, რომელსაც სადოქტორო დისერტაცია როგორც ანტი მარქსისტულ-ლენინური ჩაუვდეს, და «НЕБЫЗДОИИ» იყო... თავმჯდომარემ მომხსენებლად კოტე ბაქრაძე გამოაცხადა. ერთბაშად მთელი დარბაზი ფეხზე ადგა, ტაშის გრიალი მხოლოდ მას შეძლევ შეწყდა, როდესაც ბატონი კოტე კათედრაზე ავიდა. ღმერთო, რა ამაყი და ბედნიერი ვიყავი!¹³

ქალბატონი მარიაკა, როგორც მისი ბავშვობის მეგობრები ამბობდნენ, და მე ეს არც თუ იშვიათად მომისმენია მათგან, მეგობრისადმი ერთგულების, თანადგომისა და გატანის მაგალითი იყო. არქეოლოგი, აკადემიკოსი ოთარ ჯაფარიძე წერს: „სკოლის წლები, უნივერსიტეტი, ასპირანტურა, შეძლევ ისევ უნივერსიტეტი და ცხოვრების ეს გრძელი გზა ერთად გავიარეთ. ბავშვობიდან წამოსულები, ღმერთის წყალობით, სიბერეშიც ერთად ვართ. ამ გრძელი ხნის მანძილზე ჩვენი ურთიერთობა არასოდეს შენელებულა და ისეთივეა, როგორც სკოლის წლებში ჩაისახა. მარიაკა დღესაც, ამ სიბერის ჟამს, ჩვენი სამეგობროს ბურჯია. მას არასოდეს ავიწყდება თავისი მეგობრები, არც სიკეთეში და არც მწუხრის ჟამს. მარიკას რამდენისათვის ვაუწყვდია დახმარების ხელი და არა მარტო მახლობელისთვის. ყოვლად უშიშრად, როდესაც ეს არც თუ ისე უსაფრთხო იყო, წერილობით თუ სიტყვიერად გამოუთქვამს თავისი აზრი სხვის დასაცავად. მარიკას ასეთი სიკეთე ალბათ ნაღდად იქიდან მოდის, რომ იგი დიდებულ, მარიამობის დღეს მოევლინა ამ ქვეყანას.“¹⁴ ასევე, მისი ბავშვობის მეგობარი, ენათმეცნიერი, „ლაზურის გამორჩეული მკვლევარი“, პროფესორი ირინე ასათიანი გვიყვება: „ჩვენი კლასი „მარიკას კლასი“ იყო. კითხვაზე: „ვისთან სწავლობდი, ვის კლასში?“ პასუხი იქნება: „მარიკა ლორთქიფანიძესთან“... მარიკა საიმედო მეგობარია. როცა ჩვენ, მის მეგობრებს, რაიმე პრობლემა შეგვექმნება, მარიკას იმედი გვაქვს, ის მოაგვარებს!... მარიკას დედ-მამას სტუმრიანი ოჯახი ჰქონდა. მათთან თავს იყრიდნენ თბილისის საზოგადოებისათვის ცნობილი ადამიანები, ლამაზმანები: მიქელაძე-გელოვან-ციციშვილები... მათ სახლთან რომ ვავივილიდით, ფანჯრებიდან

¹³ კრებ. „საქართველოს დიდი ქალბატონი მარიამ ლორთქიფანიძე“, გვ. 59.

¹⁴ კრებ. „საქართველოს დიდი ქალბატონი მარიამ ლორთქიფანიძე“, გვ. 114.

ისმოდა სიმღერა, მოქიფეთა ხმა. მარიკას, როგორც მისი ოჯახის შვილს შეეფერებოდა, არც სილამაზე აკლდა, არც ადამიანებთან ურთიერთობის ნიჭი, არც დროსტარებას აკლებდა ხელს. ჩვენს მოწაფეობაში თბილისში თუ ვინმე იყო გამოსარჩევად მოსაწონი ვოგო, მარიკაც მათ რიცხვში იყო. მარიკა მამინ ყველაზე ელიტარულ კაფე „ლორინტში“ დადიოდა ტანგო-ფოქსტროტის საცეკვაოდ. მე სულ ერთხელ ვიყავი იმ კაფეში, დედამ და მამამ წაგვიყვანეს ბავშვები. ჩვენმა მშობლებმა მასწავლებელი მოგვიჩინეს ევროპული ცეკვების შესასწავლად. ვისწავლე, მაგრამ მარიკასგან განსხვავებით ორჯერაც არ მიცეკვია.¹⁵ სხვათა შორის, მის კლასში, აგრეთვე სწავლობდნენ: პროფესორები, მეცნიერებთა დოქტორები: ისტორიკოსი გივი კილურაძე, თურქოლოგი გიორგი ფუთურიძე, ფილოლოგი მარიამ თაბორიძე.

მიუხედავად ზემოთ თქმულისა, აუცილებლად მინდა აღვნიშნო: ჩემი გადასახედიდან, და ქალბატონი მარიკა ამას თავადაც ყოველთვის ხაზს უსვამდა, მასში ყველაზე მეტად დედა სჭარბობდა. ერთხელ პირად საუბარში სიტყვამ მოიტანა და მითხრა: ჩემს შვილებს რომ დასჭირდეთ, სამყაროს ომს გამოვუცხადებ და მე ამ ომს აუცილებლად მოვიგებო. გამეღიმა, თუმცა ეს ფრაზა ისეთი დამაჯერებლობით თქვა, რომ იმ წუთში ჩემთვის, გულში, უპირობოდ დავეთანხმე.

მკითხველისათვის ცხადია, რომ ეს წერილი მიზნად არ ისახავს, ისტორიკოს მარიამ ლორთქიფანიძის სამეცნიერო მემკვიდრეობის წარმოჩენას,¹⁶ მაგრამ მაინც უნდა ითქვას: დიდია ისტორიულ მეცნიერებაში მარიამ ლორთქიფანიძის მიერ გაწეული შრომა. როგორია მისი კვლევის მეთოდი? ვფიქრობ, დიალექტიკურ-მატერიალისტური, რომლის მიხედვითაც საზოგადოების განვითარება ხდება, როგორც ბუნებრივი ისტორიული პროცესი. ეს კი განპირობებულია ობიექტური კანონზომიერებითა და სუბიექტური ფაქტორებით. ერთმნიშვნელოვნად შეიძლება ითქვას, რომ იგი ერთდღიანია, ფლობს საკვლევე საკითხის შესახებ მრავალფეროვან ინფორმაციას როგორც ისტორიული, ასევე ისტორიოგრაფიული თვალსაზრისით, ახდენს არსებული წყაროებისა და ლიტერატურის ანალიზს, მაღალი პროფესიული კეთილსინდისიერებით უდგება კვლევის პროცესს. საკუთარი ნააზრევის შედეგად მიღებული ახალი დებულებების დამკვიდრებას ცდილობს ევოლუციური გზით. კამათის დროს ყო-

¹⁵ კრებ. „მარიამ ლორთქიფანიძე – 85“, გვ. 50-51.

¹⁶ ამ კუთხით იხ. ქ. ნადირაძე. მარიამ ლორთქიფანიძე და ისტორიული მეცნიერება. თბ. 2017.

ველთვის ინარჩუნებს მეცნიერულ ეთიკას.¹⁷ კვლევების პროცესში იგი ყოველთვის ითვალისწინებს, რომ წარსული მხოლოდ აწმყოს თვალთახედვით არის საინტერესო. მას კარგად ესმის, რომ თანამედროვე საზოგადოებაში, წარსულში წვდომით მიღებული ცოდნის უკეთესად გამოყენება წარმოადგენს ისტორიის ერთ-ერთ მთავარ ამოცანას. სწორედ ამ ამოცანის პოპულარიზაციასაც ემსახურებოდა მისი საჯარო გამოსვლები თუ საგაზეთო სტატიები. მიუხედავად იმისა, რომ მეცნიერის ძირითადი კვლევების სფეროს მედიავისტიკა წარმოადგენდა, მას მნიშვნელოვანი ნაშრომები აქვს წყაროთმცოდნეობაში, ისტორიოგრაფიაში, ქართული ურბანიზმის სფეროში და სხვა.

წერილს ქალბატონი მარიკას სიტყვებით დავამთავრებ, რომელიც მან სიმონ ჯანაშიას მისამართით დაწერა: „*არიან პიროვნებები, რომელთა დამსახურება ერისა და ქვეყნის წინაშე გარდაცვალებით კი არ ფერმკრთალდება, არამედ პირიქით, რაც მეტი დრო გადის, ცხოვრება მათ ღვაწლს უფრო ამკარად და ნათლად ავლენს*“.¹⁸ სწორედ ასეთი პიროვნება გახლდათ საქართველოს ისტორიის მკვლევარი, აკადემიკოსი მარიამ ლორთქიფანიძე.

მარიამ ლორთქიფანიძე თბილისში, 2018 წლის 8 იანვარს გარდაიცვალა. დაკრძალულია, როგორც თავად იტყოდა, „უსაყვარლესი და საამაყო“ ძმის, თეატრისა და კინოს რეჟისორის, გიგა ლორთქიფანიძის გვერდით, მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა დიდუბის პანთეონში.

---

¹⁷ ქ. ნადირაძე. მეცნიერის შრომა. კრებ. „მარიამ ლორთქიფანიძე – 85“, გვ. 67.

¹⁸ კრებ. „საქართველოს დიდი ქალბატონი მარიამ ლორთქიფანიძე“, გვ. 68.